

Determinants of nurse ethical conduct in palliative care

Determinanty etycznego postępowania pielęgniarki w opiece paliatywnej

Katarzyna Tomaszewska¹ , Bożena Majchrowicz² , Katarzyna Radon³

¹State Higher School of Technology and Economics in Jarosław/
Instytut Ochrony Zdrowia, Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Jarosławiu

²East European State Higher School in Przemyśl/
Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemyślu

³Collegium Masoviense – Higher School of Health Sciences in Żyrardów/
Collegium Masoviense – Wyższa Szkoła Nauk o Zdrowiu w Żyrardowie

CORRESPONDING AUTHOR/AUTOR DO KORESPONDENCJI:

Katarzyna Tomaszewska
Instytut Ochrony Zdrowia
Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna
ul. Czarnieckiego 16, 37-500 Jarosław
tel. tomka8@wp.pl

STRESZCZENIE

DETERMINANTY ETYCZNEGO POSTĘPOWANIA PIELĘGNIARKI W OPIECE PALIATYWNEJ

Wstęp. Praca pielęgniarki w opiece paliatywnej stwarza konieczność respektowania stosownych dyrektyw etycznych w wypełnianiu obowiązków zawodowych, wynikających z potrzeby ochrony podstawowych wartości i praw pacjentów.

Cel pracy. Ocena determinantów etycznego postępowania pielęgniarki w opiece paliatywnej.

Materiał i metody. Materiał badawczy został zebrany od 101 pielęgniarek i pielęgniarzy pracujących w systemie opieki paliatywnej. W badaniu wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego za pomocą techniki ankiety. Narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz ankiety. W analizie danych wykorzystano test niezależności χ^2 Pearsona, test Manna-Whitney'a oraz test Kruskala-Wallis dla wielu prób niezależnych. Przyjęto poziom istotności $p < 0,05$. Obliczenia wykonano programem SPSS 20.

Wyniki. Zdaniem 69,3% pielęgniarek i pielęgniarzy za główną determinantę etycznego postępowania w pracy pielęgniarki należy uznać charakter i osobowość pielęgniarki. W opinii 44,6% osób to kwalifikacje i kompetencje zawodowe wpływają na etyczne postępowanie w pracy pielęgniarki.

Wnioski. Średnia znajomość zasad etyki zawodowej pielęgniarek w badanej grupie była wysoka, gdyż wynosiła 5,03 punktów ($SD=0,64$). Pielęgniarki i pielęgniarze, którzy posiadali wyższą znajomość zasad kodeksu etyki zawodowej pielęgniarki częściej kierowali się w pracy zasadami etycznymi.

Słowa kluczowe:

etyka, pielęgniarka, pacjent, opieka paliatywna

ABSTRACT

DETERMINANTS OF NURSE ETHICAL CONDUCT IN PALLIATIVE CARE

Introduction. The work of a nurse in palliative care creates the necessity to respect appropriate ethical directives in fulfilling professional duties resulting from the need to protect patients' basic values and rights.

Aim. Assessing the determinants of nurse ethical behavior in palliative care.

Material and methods. The study material was collected from 101 nurses working in the palliative care system. The study used the method of diagnostic survey by means of questionnaire technique. The research tool was the author's survey questionnaire consisting of 26 questions. Non-parametric tests were used in data analysis: Pearson's χ^2 independence test, Mann-Whitney test and Kruskal-Wallis test. The significance level of $p < 0.05$ was assumed. Calculations were performed with SPSS 20 program.

Results. According to 69.3% of nurses, the character and personality of the nurse should be considered as the main determinant of ethical conduct in nursing work. In the opinion of 44.6%, they are the qualifications and professional competence that influence ethical conduct in the work of a nurse.

Conclusions. The mean knowledge of the code of professional ethics of nurses in the study group was high, as it was 5.03 points ($SD=0.64$). Nurses and nurse practitioners who had higher knowledge of the principles of the code of professional ethics for nurses were more likely to be guided by ethical principles in their work.

Key words:

ethics, nurse, patient, palliative care

INTRODUCTION

Nursing care of patients at the end of life is a unique type of care, as it is the accompaniment of the patient in the last period of life. It should be carried out with due respect, preserving the intimacy and personal dignity of the patient and humane treatment with respect for the values recognized by the patient [1]. The essence of nursing is to care for, nurture and support human beings in all their complexity, often in very diverse health situations [2]. Professional nurse has professional competences, demonstrates maturity and wisdom, is guided by professional ethics, directing proceedings towards achieving good by the one whom he/she helps [3]. Deontological-ethical and legal rules in the nursing profession are defined by the Code of Professional Ethics for Nurses and Midwives of the Republic of Poland. [4]. The professional ethics of nurses results from the specific type of their activity, which focuses on the protection of human life and health. The subject of nursing ethics is the relationship between the nurse and the patient, the nurse and the other persons participating in the health care system, as well as the nurse's personal moral development and his/her ethics of work on oneself [5]. The palliative care patient is a special kind of patient, because he or she is a person for whom all therapeutic options have been exhausted and whose treatment consists of relieving pain and other unpleasant discomforts that arise as a result of the disease and the side effects of the treatment [6]. The care of terminally ill patients should be holistic and comprehensive, taking into account not only their physical condition but also their psychological state [7]. Deontological and ethical regulations, as well as numerous acts and codes regarding patients' rights and desirable and required attitudes of medical personnel, are guideposts and determine ethical conduct of each nurse. Observance of patients' rights and ethics in nursing care constitute moral and ethical ethos, especially in end-of-life care of terminally ill patients [8].

MATERIAL

The study group consisted of 101 nurses working in the system of care of the John Paul II Independent Public Health Care Complex „Sanatorium” in Górnó. The study was conducted between April 1, 2020 and May 1, 2020. Almost half of the respondents (n=47, or 46.5%) were between 22 and 30 years old. Between 31 and 40 years of age were 25.7% (n=26) and between 41 and 50 years of age were 21.8% of the respondents (n=22). There were small groups of nurses/nurse practitioners aged 51-60 (n=3, or 3.0%) or 61-65 (n=3, or 3.0%) who participated in the study. The vast majority of respondents (n=89, or 88.1%) were female. Male nurse practitioners comprised 11.9% of the subjects (n=12). Medical high school graduates constituted 7.9% of nurse practitioners (n=8). Bachelor's degree education was held by 45.5% of nurses (n=46), and 46.5% of individuals (n=47) had a master's degree. Between 1 and 5 years, 38.6% of the respondents (n=39) had worked in the nursing profession. A group of 25.7%

(n=26) had work experience between 6 and 10 years. Fewer nurses had work experience of 11-15 years (n=11, or 10.9%), 16-20 years (n=5, or 5.0%), 21-30 years (n=15, or 14.9%), or 21-30 years (n=5, or 5.0%).

METHODS

The study used a diagnostic survey method, a mail survey technique, consisting of electronic responses regarding the determinants of ethical conduct of a nurse in palliative care. The research tool was a proprietary survey questionnaire consisting of 20 thematic questions and records which was placed in a Google form and the nursing staff employed in the facility received a link to the survey. A 6-point Likert scale was used to calculate the average level of knowledge of ethical principles. In order to make the results more transparent, the scale has been reverse coded (1 – definitely not, 6 – definitely yes). Obtaining higher scores on this scale meant better knowledge of the principles of professional nurse ethics. The research was carried out in accordance with the requirements of the Helsinki Declaration. After obtaining the approval of the CM Bioethics Committee – decision no. 233/2019.

Statistical analysis

Non-parametric tests were used in the data analysis: Pearson's χ^2 test for independence, Mann-Whitney test for two independent samples, Kruskal-Wallis test for multiple independent samples, the significance level was assumed at $p < 0.05$. Calculations were performed using SPSS 20 program, where n – number of people, SD – standard deviation, Me – median, p – level of statistical significance.

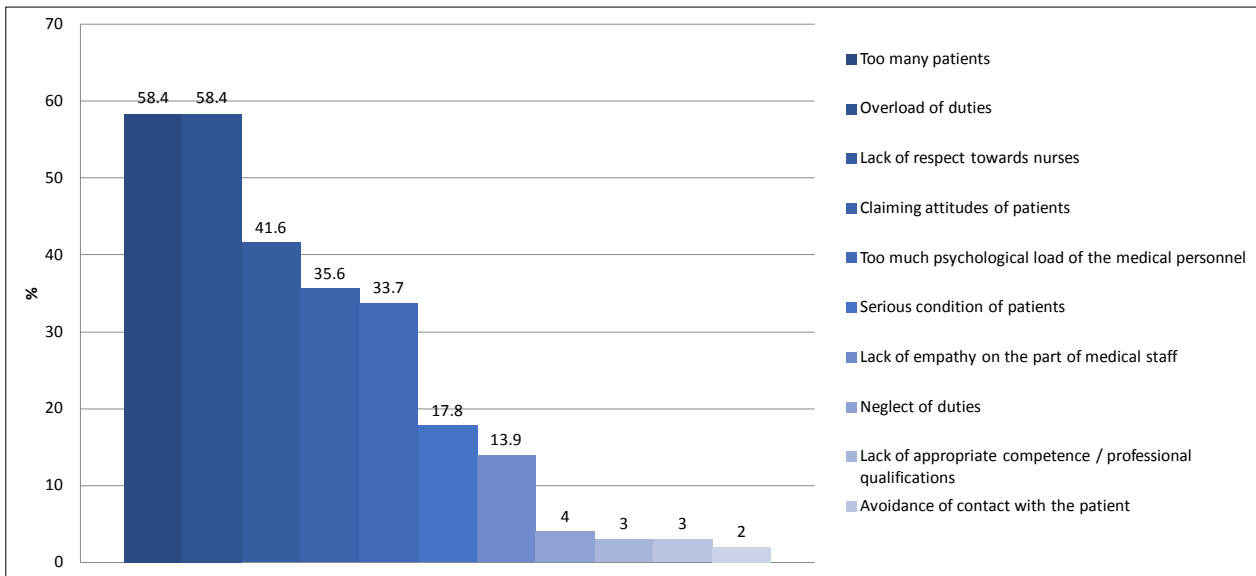
RESULTS

Too many patients (n=59, i.e., 58.4%) and overload of duties (n=59, i.e., 58.4%) were the most frequently mentioned impediments to patient relationships by nurses. Lack of respect towards nurses was cited by 41.6% of respondents (n=42) as the greatest impediment to patient relationships, demanding attitudes of patients were cited by 35.6% of respondents (n=36), and too much mental strain on nurses staff was cited by 33.7% of respondents (n=34). Detailed data is presented in fig. 1.

The nurses ranked the claiming attitudes of the family (n=62, or 61.4%) as the greatest impediment to their relationships with the patients' families. According to 28.7% of nurses (n=29), it is also a lack of trust or disrespect for nursing staff.

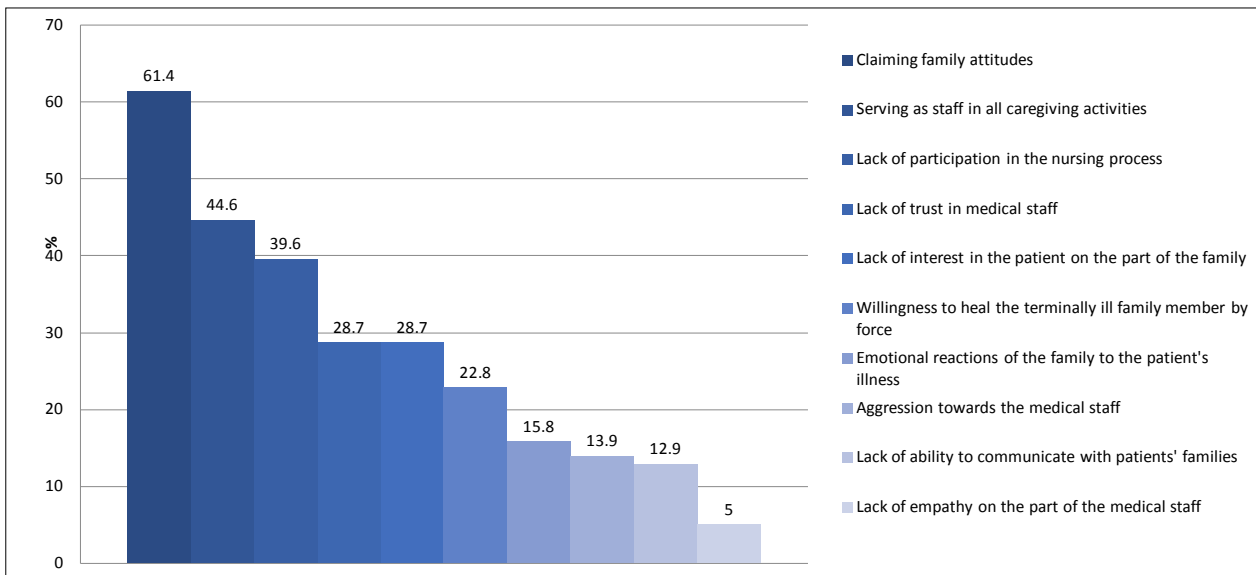
Lack of interest in the patient by the family was indicated by 22.8% (n=23). Lack of communication skills with patients' families was indicated by 5.0% of nurses (n=5). Detailed data is presented in fig. 2.

Almost all nurses (n=99, i.e. 98.0%) admitted that empathy is particularly important in the care of terminally ill patients. Showing empathy towards patients and their families at work was declared by 97.0% (n=98). In the opinion of 94.1% of respondents (n=95), ethical principles are necessary to perform their work professionally.

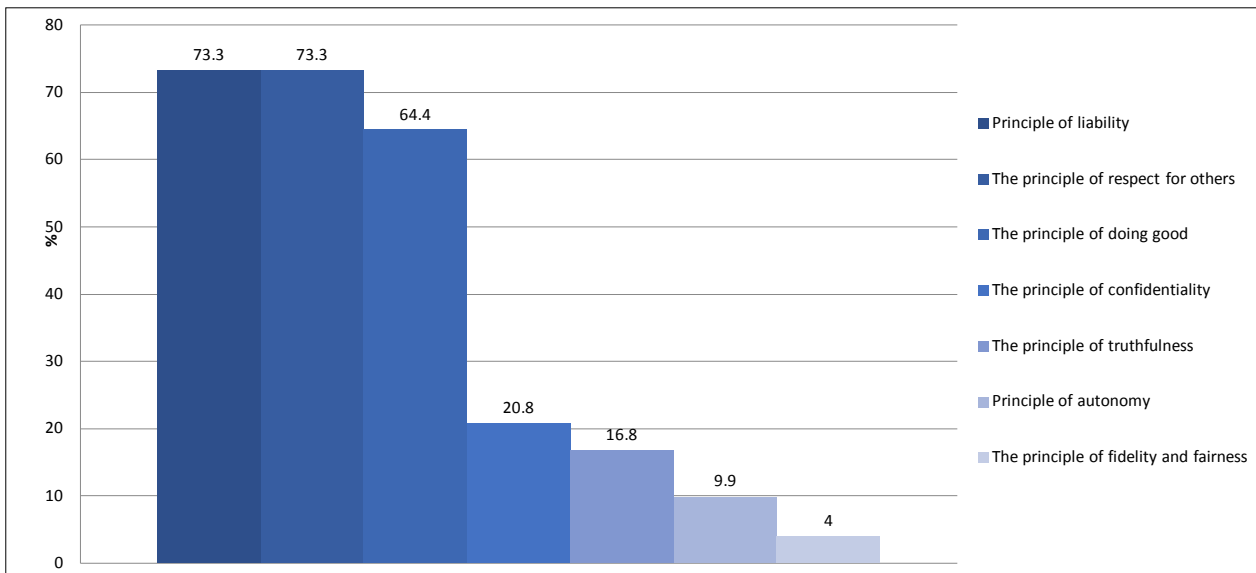
*results did not add up to 100% because respondents indicated more than one answer

■ Fig 1. The biggest impediments to patient relationships

*results did not add up to 100% because respondents indicated more than one answer

■ Fig 2. The biggest impediments to relationships with patients' families

*results did not add up to 100% because respondents indicated more than one answer

■ Fig 3. The most frequently observed principles in professional work

Determinants of nurse ethical conduct in palliative care

According to one person (i.e. 1.0%), ethical principles in the work of a nurse are an abstraction, not confirmed in practice. The surveyed nurses/physicians most often followed three principles in their professional work: the principle of responsibility (n=74, i.e. 73.3%), the principle of respect for others (n=74, i.e. 73.3%) and the principle of doing good (n=65, i.e. 64.4%). Detailed data is presented in fig. 3.

According to only 7.9% of nurses (n=8), the principles of ethics were not broken in the professional work of nurses. The respondents considered the principle of equal treatment of the patient as the most difficult principle to follow in their professional work (n=48, or 47.5%). It was difficult for 32.7% of the respondents (n=33) to follow the principle of respect for another human being and 29.7% of the respondents (n=30) admitted that it was difficult for them to follow the principle of selflessness and honesty. A group of 27.7% of nurses (n=28) had difficulty in adhering to the principle of truthfulness. To a lesser extent, the professional group surveyed had difficulty adhering to the principle of confidentiality (n=20, or 19.8%) or the principle of doing good (n=8, or 7.9%). It was found that higher knowledge of the principles of the code of professional ethics depended on the age of the respondents. Detailed data is presented in the tab. 1.

■ Tab. 1. Knowledge of the principles of the code of professional ethics for nurses

Knowledge of the principles of nurse's code of professional ethics (scale of 1-6 points)						
Age	Average	SD	Me	Min.	Max.	n
22-30	5.15	0.59	5.00	4	6	47
31-40	5.00	0.57	5.00	4	6	26
41 and more	4.86	0.76	5.00	3	6	28
Total	5.03	0.64	5.00	3	6	101
p	0.1985					

An important question asked of the respondents was a request to indicate ethical determinants in the work of a palliative nurse. The results did not add up because it was a multiple-choice question – you could choose up to three answers. According to 69.3% of the respondents (n=70), the character and personality of a nurse should be considered the main determinant of ethical conduct at work. In the opinion of 44.6% of people (n=45) – qualifications and professional competences, while 38.6% (n=39) indicated the idea of the profession, 36.6% (n=37) – professional attitudes, following procedures – 32.7% (n=33) and the Code of Professional Ethics – 29.7% (n=30). A small group of 5.0% (n=5) considered that the ethical behavior of a nurse influenced by demographic and social features.

It was shown that nurses, who had higher knowledge of the principles of the code of professional ethics of a nurse, were more often guided by ethical principles at work. Detailed data is presented in the tab. 2.

■ Tab. 2. Knowledge of the principles of the code of professional ethics of a nurse vs. being guided by ethical principles at work

Knowledge of the principles of nurse's code of professional ethics (scale of 1-6 points)						
Being guided by ethical principles at work	Average	SD	Me	Min.	Max.	n
Definitely yes	5.39	0.54	5.00	4	6	41
Rather yes	5.00	0.44	5.00	4	6	42
Yes	4.31	0.48	4.00	4	5	16
Rather no	4.00	1.41	4.00	3	5	2
Total	5.03	0.64	5.00	3	6	101
p	<0.0001					

Nurses, who were more familiar with the principles of the code of professional ethics of a nurse (5.08 points), perceived their work as doing good for terminally ill patients. Those, who showed lower knowledge of the principles of the code of professional ethics of a nurse (4.56 points), treated their work only as a source of income. The differences were statistically significant (p=0.0452). Detailed data is presented in the tab. 3.

■ Tab. 3. knowledge of the code of professional ethics for nurses versus perception of own work in palliative care

Knowledge of the principles of the nurse's code of professional ethics (scale of 1-6 points)						
Perception of own work in palliative care	Average	SD	Me	Min.	Max.	n
I want to do good for terminally ill patients	5.08	0.62	5.00	4	6	92
I work only for income	4.56	0.73	5.00	3	5	9
Total	5.03	0.64	5.00	3	6	101
p	0.0452					

DISCUSSION

The patient who is dying, is the patient for whom providing care becomes the most difficult challenge. The terminally ill patient is a person for whom all possibilities of therapy have been exhausted. He/she is in a state of deep emptiness and a sense of hopelessness [9]. In order to meet the challenges that nurses face in caring for terminally ill patients, it is necessary to follow a code of ethics that includes ethical, deontological, and legal provisions pertaining to the nursing profession [10]. The ability to empathize is considered an important component of interpersonal competence. Nurses with empathy skills have the ability to better understand patients and conduct supportive relationships. According to Wallbott, empathy competence focuses on knowledge of social factors, rules, and norms, the ability to act accordingly, and the sensitivity or ability to recognize and respond to nonverbal cues, especially regarding the other person's feelings and emotions [11]. Our study shows that the mean knowledge of professional ethics of nurses in the study group was high, as it was 5.03 points (SD=0.64), and the scores ranged from 3 to 6 points. In the study group, almost

all nurses (98.0%) admitted that empathy is particularly important in the care of terminally ill patients and showing empathy towards patients and their families at work was declared by 97.0% of the respondents. In the opinion of 94.1% of nurses, ethical principles are necessary to perform their work professionally. The study also showed that the surveyed nurses and nurses who had a higher knowledge of the principles of the code of professional ethics, in case of noticing a violation of ethical principles at work by a colleague or a colleague would inform superiors (5.50 points) or discreetly draw attention to this person (4.98 points). Shrestha and Jose conducted a study among 60 selected nurses from the Universal College of Medical Sciences and Teaching Hospital (UCMS TH) Bhairahawa, Nepal, proving that only 45% of the respondents had adequate knowledge of ethics and the rest had inadequate knowledge of nursing ethics [12]. Similar results were obtained by Gawel G., Potok H. et al. Out of 30 nurses, who were the first-year part-time students, 40% indicated that it was the most difficult for them to observe the rule of respect for another human being, 36.7% – to do good and not to harm and respect for human life, 30% – the rule of responsibility, justice and confidentiality, while 26.7% found it difficult to observe the rule of truthfulness, unselfishness and honesty [13]. Our study shows that according to 69.3% of nurses, the character and personality of the nurse should be considered the main determinant of ethical conduct in the nurse's work. In the opinion of 44.6%, they are the qualifications and professional competence that influence the ethical conduct at work of a nurse. The main determinants of ethical conduct in the nurse's work also included the idea of the profession (38.6%), professional attitudes (36.6%), following procedures (32.7%) and code of ethics (29.7%). Paknejadi et al. investigated the knowledge of 280 nurses working in different departments of hospitals affiliated to Guilan

University of Medical Sciences (GUMS) about palliative care and its factors showing that the mean score $\pm$ SD of the knowledge of nurses surveyed about palliative care was 7.86 ± 2.16 , indicating their incomplete knowledge which is one of the main obstacles in providing optimal palliative care [14]. Hernandez-Marrero, Martins Pereira, and Carvalho performed 20 interviews and 240 hours of observation of nurses' work, proving that the most common ethical decisions they made were related to communication issues (disclosure of information about diagnosis and prognosis), abandonment of treatment, and sedation [15].

Nurses should be familiar with the Code of Ethics for their profession and be aware of and recognize their own integrity and moral character. Nurses should have a basic and clear understanding of key ethical principles. The nursing profession must remain committed to patient care while advocating for the patient's rights to self-identify needs and cultural norms. Ethical considerations in nursing, while challenging, are a true integration of the art of patient care [16]. Developing and enhancing ethical awareness fundamentally requires recognizing that ethics is in everything we do as nurses. Developing ethical awareness is one way to empower nurses to act as moral agents in providing safe and ethical care to patients [17].

RESULTS

1. Almost all respondents admitted that empathy is of particular importance in caring for terminally ill patients.
2. The nurses, who had greater knowledge of the principles of the code of ethics of professional nursing, were more likely to be guided by ethical principles at work and perceived their work as doing good for terminally ill patients.

Determinanty etycznego postępowania pielęgniarki w opiece paliatywnej

WSTĘP

Opieka pielęgniarska nad pacjentami u schyłku życia stanowi wyjątkowy rodzaj opieki, gdyż jest to towarzyszenie choremu w ostatnim okresie jego życia. Powinna być ona sprawowana z należyтым szacunkiem, zachowaniem intymności i godności osobistej pacjenta oraz humanitarnego traktowania z poszanowaniem uznawanych przez niego wartości [1]. Istotę pielęgniarstwa stanowi troszczenie się, dbanie i wspomaganie człowieka w jego całej złożoności, często w bardzo zróżnicowanych sytuacjach zdrowotnych [2]. Profesjonalna pielęgniarka posiada określone kompetencje zawodowe, wykazuje się dojrzałością i mądrością, przyświeca jej etyka zawodowa, ukierunkowująca postępowanie na osiągnięcie dobra przez tego, komu pomaga [3]. Przepisy deontologiczno-etyczne i prawne w zawodzie pielęgniarki określa Kodeks etyki zawodowej pielęgniarki i położnej Rzeczypospolitej Polskiej [4]. Etyka zawodowa pielęgniarek wynika ze szczególnego rodzaju ich działalności, która skupia się na ochronie życia i zdrowia człowieka. Przedmiotem rozważań etyki pielęgniarstwa są relacje między pielęgniarką a pacjentem, pielęgniarką oraz pozostałymi osobami uczestniczącymi w systemie ochrony zdrowia oraz osobisty rozwój moralny pielęgniarki oraz jej etykę pracy nad sobą [5]. Pacjent leczony paliatywnie jest szczególnym rodzajem pacjenta, gdyż jest to osoba, dla której wszelkie możliwości terapeutyczne zostały wyczerpane a leczenie polega na uśmierzaniu bólu oraz innych przykrych dolegliwości, pojawiających się wskutek choroby oraz skutków ubocznych stosowanego leczenia [6]. Opieka nad pacjentem terminalnie chorym powinna być holistyczna i kompleksowa, uwzględniająca nie tylko jego stan fizyczny, ale także i psychiczny [7]. Przepisy deontologiczno-etyczne oraz liczne ustawy i kodeksy traktujące o prawach pacjenta oraz pożądanym i wymaganych postawach personelu medycznego stanowią swoiste drogowskazy oraz determinują etyczne postępowanie każdej pielęgniarki. Przestrzeganie praw pacjenta oraz etyka w postępowaniu opiekuńczym pielęgniarki stanowią moralno-etyczny etos szczególnie w opiece końca życia nad pacjentami terminalnie chorymi [8].

MATERIAŁ

Grupę badaną stanowiło 101 pielęgniarek i pielęgniarzy pracujących w Samodzielnym Publicznym Zespole Zakładzie Opieki Zdrowotnej „Sanatorium” im. Jana Pawła II w Górnem. Badanie zostało przeprowadzone w terminie od 1.04.2020 r. do 1.05.2020 r. Badanie było w pełni dobrowolne i anonimowe. Niemal połowa respondentów (n=47, tj. 46,5%) miała od 22 do 30 lat. W wieku 31-40 lat było 25,7% osób (n=26), a od 41 do 50 lat miało 21,8% badanych (n=22). W badaniu udział wzięły nieliczne pielęgniarki/ pielęgniarze w wieku 51-60 lat (n=3, tj. 3,0%) lub 61-65 lat (n=3, tj. 3,0%). Zdecydowana większość

badanych (n=89, tj. 88,1%), to kobiety. Mężczyźni – pielęgniarze stanowili 11,9% osób (n=12). Absolwentami liceum medycznego było 7,9% pielęgniarek/pielęgniarzy (n=8). Wykształcenie wyższe licencjackie posiadało 45,5% pielęgniarek/pielęgniarzy (n=46), a 46,5% osób (n=47) dysponowało wykształceniem wyższym magisterskim. Od 1 roku do 5 lat pracowało w zawodzie pielęgniarki/ pielęgniarza 38,6% badanych (n=39). Grupa 25,7% osób (n=26) posiadała staż pracy w granicy 6-10 lat. Mniej liczne grupy pielęgniarek/ pielęgniarzy posiadały staż pracy wynoszący 11-15 lat (n=11, tj. 10,9%), 16-20 lat (n=5, tj. 5,0%), 21-30 lat (n=15, tj. 14,9%) lub 21-30 lat (n=5, tj. 5,0%).

METODY

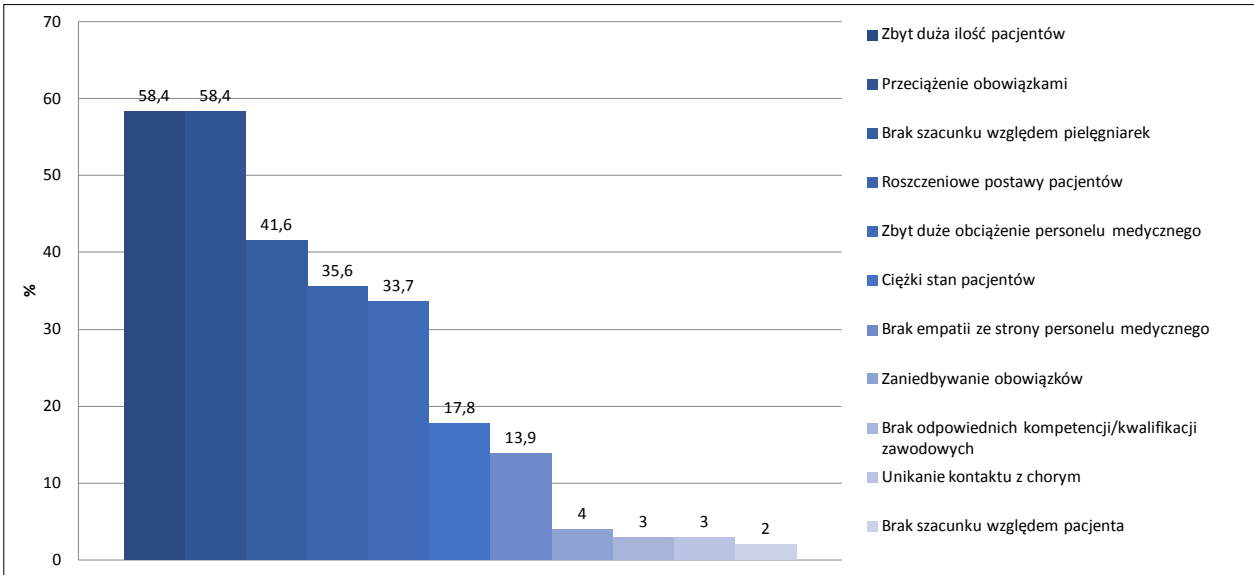
W badaniu wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety wysyłkowej, polegającej na elektronicznym udzielaniu odpowiedzi dotyczących determinantów etycznego postępowania pielęgniarki w opiece paliatywnej. Narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz ankiety składający się z 20 pytań tematycznych oraz metryczki, który zastał umieszczony w formularzu Google a zatrudniony w Zakładzie personel pielęgniarstwa otrzymał link do ankiety. Do obliczenia średniego poziomu znajomości zasad etycznych wykorzystano 6-stopniową skalę Likerta. W celu lepszej przejrzystości wyników skala została przekodowana odwrotnie (1-zdecydowanie nie, 6-zdecydowanie tak). Uzyskanie wyższych wyników w tej skali oznaczało lepszą znajomość zasad etyki zawodowej pielęgniarki. Badania zostały przeprowadzone zgodnie z wymogami Deklaracji Helsińskiej, po uzyskaniu zgody Komisji Bioetycznej CM – decyzja nr 233/2019.

Analiza statystyczna

W analizie danych wykorzystano testy nieparametryczne: test niezależności χ^2 Pearsona, test Manna-Whitney'a dla dwóch prób niezależnych, test Kruskala-Wallisa dla wielu prób niezależnych, Przyjęto poziom istotności $p < 0,05$. Obliczenia wykonano programem SPSS 20, gdzie n – liczba osób, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, p – poziom istotności statystycznej.

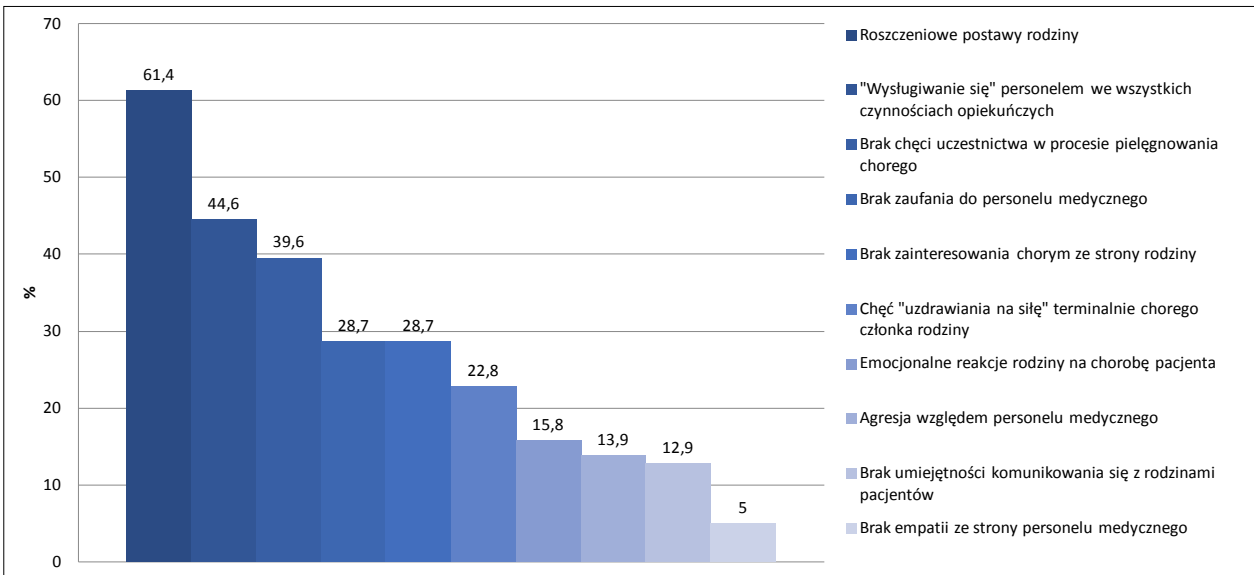
WYNIKI

Najczęściej wymienianymi przez pielęgniarki utrudnieniami w relacjach z pacjentami była ich zbyt duża ilość przypadająca na jedną pielęgniarkę (n=59, tj. 58,4%) oraz przeciążenie obowiązkami (n=59, tj. 58,4%). Na brak szacunku względem pielęgniarek jako największe utrudnienie w relacjach z pacjentami wskazało 41,6% osób (n=42), rozszczeniowe postawy pacjentów wymieniło 35,6% badanych (n=36), a zbyt duże obciążenie psychiczne wskazało 33,7% respondentów (n=34) (Szczegółowe dane zaprezentowano na ryc. 1).

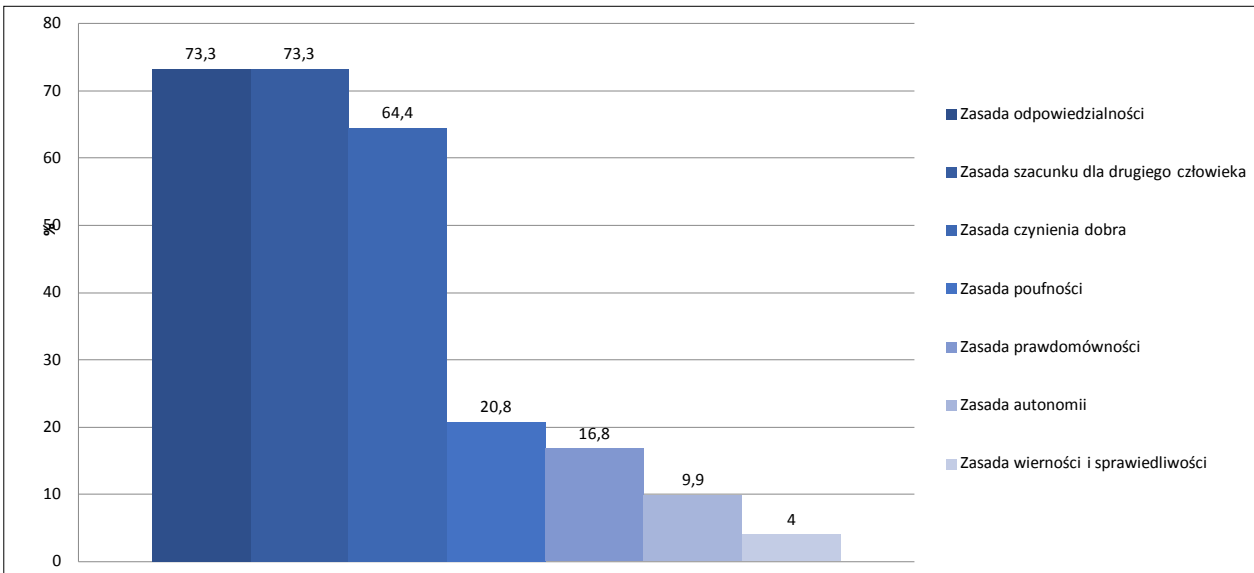
*wyniki nie sumowały się do 100%, ponieważ badani wskazywali więcej niż jedną odpowiedź

■ Ryc 1. Największe utrudnienia w relacjach z pacjentami

*wyniki nie sumowały się do 100%, ponieważ badani wskazywali więcej niż jedną odpowiedź

■ Ryc 2. Największe utrudnienia w relacjach z rodziną pacjentów

*wyniki nie sumowały się do 100%, ponieważ badani wskazywali więcej niż jedną odpowiedź

■ Ryc 3. Najczęściej przestrzegane zasady w pracy zawodowej

Do największych utrudnień w relacjach z rodziną pacjentów respondenci zaliczyli roszczeniowe postawy rodziny (n=62, tj. 61,4%), zdaniem 28,7% ankietowanych (n=29) to również brak zaufania lub brak szacunku do personelu pielęgniarskiego. Brak zainteresowania chorym ze strony rodziny wskazało 22,8% osób (n=23) respondentów. Na brak umiejętności w komunikowaniu się z rodzinami pacjentów wskazało 5,0% respondentów (n=5). Szczegółowe dane zaprezentowano na ryc. 2. Niemal wszyscy badani (n=99, tj. 98,0%) przyznali, że empatia jest szczególnie ważna w opiece nad pacjentami terminalnie chorymi. Wykazywanie w pracy empatii względem pacjentów i ich rodzin zadeklarowało 97,0% osób (n=98). W opinii 94,1% badanych (n=95) zasady etyczne są konieczne, aby profesjonalnie wykonywać swoją pracę. Zdaniem jednej osoby (tj. 1,0%) zasady etyczne w pracy pielęgniarki/ pielęgniarsza, to abstrakcja, nie mająca potwierdzenia w praktyce. Badane osoby przestrzegały najczęściej trzech zasad w swojej pracy zawodowej: zasady odpowiedzialności (n=74, tj. 73,3%), zasady szacunku dla drugiego człowieka (n=74, tj. 73,3%) oraz zasady czynienia dobra (n=65, tj. 64,4%). Szczegółowe dane zaprezentowano na ryc. 3. Opinia respondentów dotycząca łamania zasad etycznych nie była jednoznaczna. Zdaniem tylko 7,9% badanych (n=8) zasady etyki nie były łamane w pracy zawodowej pielęgniarek.

Za najtrudniejszą do przestrzegania w pracy zawodowej ankietowani uznali zasadę równego traktowania pacjenta (n=48, tj. 47,5%). Trudności w przestrzeganiu zasady szacunku dla drugiego człowieka wskazało 32,7% badanych (n=33), a 29,7% osób (n=30) przyznało, że trudno było im przestrzegać zasady bezinteresowności i uczciwości. Grupa 27,7% respondentów (n=28) miała trudności w przestrzeganiu zasady prawdomówności a w mniejszym stopniu w zachowaniu zasady poufności (n=20, tj. 19,8%) lub zasady czynienia dobra (n=8, tj. 7,9%). Stwierdzono, że wyższą znajomość zasad kodeksu etyki zawodowej była uzależniona od wieku badanych. Szczegółowe dane zaprezentowano w tab. nr 1.

■ Tab. 1. Znajomość zasad kodeksu etyki zawodowej pielęgniarki

Znajomość zasad kodeksu etyki zawodowej pielęgniarki (skala 1-6 pkt.)						
Wiek	Średnia	SD	Me	Min.	Maks.	n
22-30 lat	5,15	0,59	5,00	4	6	47
31-40 lat	5,00	0,57	5,00	4	6	26
41 i więcej lat	4,86	0,76	5,00	3	6	28
Ogółem	5,03	0,64	5,00	3	6	101
p	0,1985					

Istotnym pytaniem zadany ankietowanym była prośba o wskazanie determinantów etycznych w pracy pielęgniarki paliatywnej. Wyniki nie sumowały się, ponieważ było to pytanie wielokrotnego wyboru – można było wybrać maksymalnie trzy odpowiedzi. Zdaniem 69,3% respondentów (n=70) za główną determinantę etycznego postępowania w pracy należy uznać charakter i osobowość pielęgniarki. W opinii 44,6% osób (n=45), to kwalifikacje

i kompetencje zawodowe natomiast 38,6% (n=39) wskazało ideę zawodu, 36,6% (n=37) postawy zawodowe, postępowanie według procedur (n=33, tj. 32,7%) oraz Kodeks etyki zawodowej (n=30, tj. 29,7%). Niewielka grupa badanych 5,0% (n=5) uznała, że na etyczne postępowanie w pracy pielęgniarki wpływają cechy demograficzno-społeczne.

■ Tab. 2. Znajomość zasad kodeksu etyki zawodowej pielęgniarki a kierowanie się w pracy zasadami etycznymi

Znajomość zasad kodeksu etyki zawodowej pielęgniarki (skala 1-6 pkt.)						
Kierowanie się w pracy zasadami etycznymi	Średnia	SD	Me	Min.	Maks.	n
Zdecydowanie tak	5,39	0,54	5,00	4	6	41
Raczej tak	5,00	0,44	5,00	4	6	42
Tak	4,31	0,48	4,00	4	5	16
Raczej nie	4,00	1,41	4,00	3	5	2
Ogółem	5,03	0,64	5,00	3	6	101
p	<0,0001					

Wykazano, że respondenci, którzy posiadali wyższą znajomość zasad kodeksu etyki zawodowej pielęgniarki częściej kierowali się w pracy zasadami etycznymi. (Szczegółowe dane zaprezentowano w tab. nr 2). Ankietowani, którzy w większym stopniu znali zasady kodeksu etyki zawodowej pielęgniarki (5,08 pkt.) postrzegali swoją pracę, jako czynienie dobra dla pacjentów terminalnie chorych. Osoby, które wykazały się niższą znajomością zasad kodeksu etyki zawodowej pielęgniarki (4,56 pkt.) traktowały swoją pracę, jako jedynie źródło dochodów. Różnice były istotne statystycznie (p=0,0452) – (Szczegółowe dane zaprezentowano w tab. nr 3).

■ Tab. 3. Znajomość zasad kodeksu etyki zawodowej pielęgniarki a postrzeganie własnej pracy w opiece paliatywnej

Znajomość zasad kodeksu etyki zawodowej pielęgniarki (skala 1-6 pkt.)						
Postrzeganie własnej pracy w opiece paliatywnej	Średnia	SD	Me	Min.	Maks.	n
Chcę czynić dobro dla pacjentów terminalnie chorych	5,08	0,62	5,00	4	6	92
Praca ma dla mnie jedynie zarobkowy charakter	4,56	0,73	5,00	3	5	9
Ogółem	5,03	0,64	5,00	3	6	101
p	0,0452					

■ DYSKUSJA

Chory umierający jest pacjentem, wobec którego sprawowanie opieki staje się najtrudniejszym wyzwaniem. Pacjent terminalnie chory jest człowiekiem, dla którego wszelkie możliwości terapii zostały wyczerpane. Znajduje się on w stanie głębokiej pustki i poczucia beznadziei [9]. Aby móc sprostać wyzwaniom, jakie stawia

pielęgniarkom opieka nad pacjentami terminalnie chorymi, konieczne jest postępowanie według kodeksu etyki, zawierającego przepisy etyczno-deontologiczne i prawne odnoszące się do zawodu pielęgniarki [10]. Umiejętność empatii jest traktowana jako ważna składowa kompetencji interpersonalnych. Pielęgniarki z umiejętnościami empatycznymi mają zdolności lepszego zrozumienia pacjenta i przeprowadzenia wspierających relacji. Według Wallbott kompetencja empatii koncentruje się na wiedzy o czynnikach społecznych, zasadach i normach, zdolności do działania w sposób odpowiedni do nich oraz czułość lub zdolność do rozpoznawania sygnałów niewerbalnych i reagowanie na nie, zwłaszcza w odniesieniu do uczuć i emocji drugiej osoby [11]. Z badań własnych wynika, iż średnia znajomość zasad etyki zawodowej pielęgniarek w badanej grupie była wysoka, gdyż wynosiła 5,03 punkty (SD = 0,64), a wyniki wahały się od 3 do 6 pkt. W badanej grupie niemal wszyscy badani (98,0%) przyznali, że empatia jest szczególnie ważna w opiece nad pacjentami terminalnie chorymi, a wykazywanie w pracy empatii względem pacjentów i ich rodzin zadeklarowało 97,0% badanych. W opinii 94,1% badanych zasady etyczne są konieczne, aby profesjonalnie wykonywać swoją pracę. Badania wykazały również, iż badane pielęgniarki i pielęgniarze, którzy posiadali wyższą znajomość zasad kodeksu etyki zawodowej, w przypadku zauważenia złamania zasad etyki w pracy przez koleżankę lub kolegę poinformowałyby przełożonych (5,50 pkt.) lub dyskretnie zwróciłyby tej osobie uwagę (4,98 pkt.). Shrestha i Jose przeprowadzili badania wśród 60 wybranych pielęgniarek z Universal College of Medical Sciences and Teaching Hospital (UCMS TH) Bhairahawa w Nepalu dowodząc, że tylko 45% respondentów miało odpowiednią znajomość zasad etyki a pozostali mieli niedostateczną wiedzę z zakresu etyki pielęgniarskiej [12]. Zbliżone wyniki badań uzyskali Gawęł G., Potok H. i wsp [13]. Spośród 30 badanych pielęgniarek będącymi studentkami I roku studiów niestacjonarnych 40% z nich wskazało, iż najtrudniej było im przestrzegać zasady szacunku dla drugiego człowieka, 36,7% z nich – czynienia dobra i nieszkodzenia oraz szacunku dla życia ludzkiego, 30% – zasady odpowiedzialności, sprawiedliwości i poufności, zaś 26,7% trudno było przestrzegać zasady prawdomówności, bezinteresowności i uczciwości [13]. Z badań własnych wynika, iż zdaniem 69,3% pielęgniarek i pielęgniarzy za główną determinantę etycznego postępowania w pracy pielęgniarki należy uznać charakter i osobowość pielęgniarki. W opinii 44,6% osób to kwalifikacje i kompetencje zawodowe wpływają na etyczne postępowanie w pracy pielęgniarki. Wśród głównych determinant etycznego postępowania w pracy pielęgniarki wymieniono również ideę zawodu (38,6%), postawy zawodowe (36,6%), postępowanie według procedur (32,7%) oraz kodeks etyki (29,7%). Paknejadi i wsp. badali wiedzę 280 pielęgniarek pracujących na różnych oddziałach szpitali zrzeszonych w Guilan University of Medical Sciences (GUMS) na temat opieki paliatywnej i jej czynników wykazując, że średni wynik $\pm$ SD wiedzy pielęgniarek badanych o opiece paliatywnej wynosił $7,86 \pm 2,16$, co wskazuje na ich niepełną wiedzę co jest jedną

z głównych przeszkód w zapewnieniu optymalnej opieki paliatywnej [14]. Hernandez-Marrero, Martins Pereira i Carvalho wykonali 20 wywiadów i 240 godzin obserwacji pracy pielęgniarek dowodząc, że najczęściej podejmowane przez nie decyzje etyczne dotyczyły kwestii komunikacyjnych (ujawnianie informacji o diagnozie i rokowaniu), rezygnacji z leczenia i sedacji [15]. Pielęgniarki powinny mieć podstawową wiedzę na temat kluczowych zasad etycznych. Zawód pielęgniarki musi pozostać wierny opiece nad pacjentem, jednocześnie opowiadając się za prawami pacjenta do samodzielnej identyfikacji potrzeb i norm kulturowych. Względy etyczne w pielęgniarstwie, choć często są wyzwaniem, stanowią prawdziwą integrację sztuki opieki nad pacjentem [16]. Rozwijanie i wzmacnianie świadomości etycznej zasadniczo wymaga uznania, że etyka jest we wszystkim, co robimy jako pielęgniarki. Rozwijanie świadomości etycznej jest jednym ze sposobów na wzmocnienie pozycji pielęgniarek, aby działały jako moralne czynniki zapewniające pacjentom bezpieczną i etyczną opiekę [17].

WNIOSKI

1. Niemal wszyscy respondenci przyznali, że empatia jest szczególnie ważna w opiece nad pacjentami terminalnie chorymi.
2. Pielęgniarki i pielęgniarze, którzy posiadali większą znajomość zasad kodeksu etyki zawodowej pielęgniarki częściej kierowali się w pracy zasadami etycznymi a swoją pracę postrzegali jako czynienie dobra dla pacjentów terminalnie chorych.

ORCID

Katarzyna Tomaszewska <https://orcid.org/0000-0002-2129-9107>
Bożena Majchrowicz <https://orcid.org/0000-0003-3202-1407>

REFERENCES/PIŚMIENNICTWO

1. Marcysiak M, Dąbrowska O, Marcysiak M. Akceptacja śmierci jako postawa życiowa pielęgniarek i studentów pielęgniarstwa. *Progress in Health Sc.* 2013; 3(1): 103-109.
2. Gołąb D. Trudne sytuacje w opiece paliatywnej – możliwości pomocy psychologicznej. *Psychoonkologia.* 2013; 4: 151-155.
3. Zahradniczek K. Pielęgniarstwo. Podręcznik dla studiów medycznych. Warszawa: PZWL, 2006.
4. Stępień R, Zdziebło K, Wiraszka G. Determinanty etycznego postępowania pielęgniarki w opiece onkologicznej. *Acta Sc. Ac. Ostroviensis.* 2013; 1: 27-36.
5. Kostrzanowska Z, Małek K. Respektowanie zasad etycznych w pracy zawodowej pielęgniarek. *Probl. Piel.* 2008; 16(3): 259-268.
6. Łuczak J, Kotlińska-Lemieszek A. Opieka paliatywna/hospicyjna/medyczna paliatywna. *Now. Lek.* 2011; 801: 3-15.
7. Marciniak A, Ślusarska B, Nowicki G. Zdolności empatyczne oraz sposoby radzenia sobie pielęgniarek z trudnościami w opiece nad pacjentami onkologicznymi. *Med. Paliat.* 2015; 7(3): 161-167.
8. Kalicińska M, Chylińska J, Wilczek-Rużyczka E. Professional burnout and social support in the workplace among hospice nurses and midwives in Poland. *Int. J. of Nurs. Prac.* 2012; 18: 595-603.
9. Ślężona M, Krzyżanowski D. Postawy pielęgniarek wobec umierania i śmierci pacjenta. *Piel. i Zdr. Publ.*, 2011; 1(3): 217-223.
10. Zarzycka D, Ślusarska B, Dobrowolska B, i wsp. Empatia w pielęgniarstwie. Założenia, praktyka i jej empiryczne uwarunkowania. *Piel.* XXI w. 2016; 3(56): 33-38.
11. Wallbott HG, Empathie. [W:] Otto JH, Euler HA, Mandl H. (red.) *Emotionspsychologie: ein Handbuch* Beltz, Verlag Psychologie Verlags; 2000, p. 370-380.

Determinanty etycznego postępowania pielęgniarki w opiece paliatywnej

12. Shrestha S, Jose P. Knowledge & practice of nursing ethics and laws J. of Universal College of Med. Sci. 2014; 2(3): 30-33. DOI: <https://doi.org/10.3126/jucms.v2i3.11825>
13. Gawel G, Potok H, Ogonowska D, i wsp. Opinia pielęgniarek na temat stosowania zasad etycznego postępowania w sprawowaniu opieki nad pacjentem. Probl. Pielęgn. 2008; 16(4): 364-368.
14. Paknejadi F, Hasavari F, Khaleghdoost Mohammadi T, et al. Nurses knowledge of palliative care and its related factors. J. Holist. Nurs. 2019; 29(4): 236-242.
15. Hernandez-Marrero P, Martins Pereira S, Carvalho AS. Ethical decisions in palliative care: interprofessional relations as a burnout protective factor? Results from a mixed- methods multicenter study in Portugal. *Americ. J. of Hospice & Palliative Med.* 2016; 33(8): 723-732.
16. Haddad LM, Geiger RA. Nursing Ethical Considerations. 2020; Sep 1. [In:] Stat Pearls [Internet] <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30252310/> dostęp 10.04.2021
17. Milliken A. Ethical Awareness: What it is and why it matters. *OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing.* 2018; 1(23). DOI: 10.3912/OJIN.Vol23No01Man01.

Manuscript received/Praca zgłoszona do czasopisma:
06.05.2021

Manuscript accepted/Praca zaakceptowana do druku:
16.09.2021

Translation/Tłumaczenie: Robert Tomaszewski